Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2024

№ 6

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Elektron nashr. 581 sahifa.
E'lon qilishga 2024-yil 30-iyunda ruxsat etildi.

Bosh muharrir:
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich, i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., Navoiy davlat pedagogika instituti rektori
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, p.f.f.d., (PhD), Buxoro muhandislik-texnologiya instituti rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU Hududiy ta'lim muassasalari va markazlar bo'yicha prorektor v.b.
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TDIUprofessori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d., TSUE professori
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Musayeva Shoira Azimovna, SamDu IS instituti professori
Cham Tat Huei, (PhD) USCI universiteti professori, Malayziya
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d.,(PhD) "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d.(,PhD) TAQU katta o'qituvchisi
Djudi Smetana, p.f.n., Pitsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH
Krissi Lyuis, p.f.n., Pitsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH
Ali Konak (Али Кўнак), i.f.d., prof., Karabuk universiteti dosenti, Turkiya
Glazova Marina Viktorovna, i.f.n., "LUKOIL-Energoservis" Kompaniyasi iqtisodchisi, Moskva.
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., (PhD) TDIU dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT
Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Oqil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Abdurakhmanov Kalandar Khodjaevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Rae Kwon Chung, honorary professor of TSUE, Nobel laureate, South Korea,

Osman Mesten, member of the Turkish Parliament, head of the Turkey-Uzbekistan Friendship Society

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, DSc, Prof., Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Buzrukkhanov Sarvarkhan Munavvarkhanovich, DSc, Deputy Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Durbek Kudratillayevich, DSc, Prof., Deputy of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Sayfullo Normatovich CSc, Prof., Rector of Academy of Labor and Social Relations

Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, DSc, Prof., TSUE Vice-Rector for Scientific Affairs and Innovation

Kalonov Mukhiddin Bakhritdinovich, DSc, Prof., Rector of the Navoi State Pedagogical Institute

Siddikova Sadokat Ghaforovna, PhD, Rector of the Bukhara Institute of Engineering and Technology

Khudoykulov Sadirdin Karimovich, DSc, Prof., acting Vice-rector for regional educational institutions and centers of TSUE

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, DSc, Prof., of TSUE

Samadov Askarjon Nishonovich, CSc, Prof., of TSUE

Slizovsky Dimitriy Yegorovich, DSc, Prof., of the People's Friendship University of Russia

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, DSc, Prof., Rector of International "Nordic" University

Akhmedov Ikrom Akramovich, DSc, Prof., of TSUE

Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja ugli, DSc, Prof., of TSUE

Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of the DGPO of the Republic of Uzbekistan

Ochilov Farkhod, Head of the DCECGPO of the Republic of Uzbekistan

Eshtayev Alisher Abduganievich, DSc, Prof., of TSUE

Shoira Azimovna Musaeva, professor of SamDu IS Institute

Cham Tat Huei, PhD, professor at USCI University, Malaysia

Akhmedov Javokhir Jamolovich, PhD, deputy of executive director of the "El-yurt umidi" fund

Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, PhD, Senior Lecturer at Tashkent University of Architecture and Construction

Judy Smetana CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Chrissy Lewis CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Ali Konak DSc, Prof., Associate Professor of Karabuk University, Turkey

Glazova Marina Viktorovna, CSc, economist at LUKOIL-Energoservis Company, Moscow.

Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, associate professor of TSUE

Sevil Piriyeva Karaman, PhD, doctoral student at Ankara University, Turkey

Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, independent researcher of TSUE

Ekspertlar kengashi:
Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Po’latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg‘ona davlat universiteti dotsenti
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
G‘afurov Doniyor Orifovich, p.f.f.d., (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o’qituvchisi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: “Ma’rifat-print-media” MChJ
Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O’zR Tabiat resurslari vazirligi, O’zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O’zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro’yxatdan o’tkazilgan.

MUNDARIJA

Oliy ta'lim islohotlarida – muhandislik maktablarini institutsional rivojlantirish asoslari 16
Qo'ng'irotboy Avezimbetovich Sharipov, Abduqunduzova Nazokat Usmonqulovna

Xufiyona iqtisodiyot mamlakatimiz rivojiga to'siq bo'lmoqda 20
Muxiddin Kalonov

"Yashil" iqtisodiyotni moliyalashtirish amaliyotini takomillashtirish 24
Muhammadiyeva Maftuna

Oliy ta'lim tizimidagi islohotlarda innovatsion yechimlarning zarurati 27
Abduqunduzova Nazokat Usmonqulovna

Hududiy turizm rivojlanishining iqtisodiy samaradorligini oshirishda ish beruvchilar va yonlanuvchilar o'rtasidagi iqtisodiy munosabatlarni aniq sotsiologik baholash 31
Dustmurodov Orifjon Ismatilloyevich

Перспективы развития средств размещений в экологическом туризме на охраняемых природных территориях Узбекистана 40
Ахмедходжаев Равшан Темурович

Bank kartalari orqali ko'rsatilayotgan xizmatlari bozorining rivojlanish borasidagi asosiy tendensiyalari va muammolari 49
Toyirov Yunus Alamovich

Kichik biznes subyektlarida innovatsionraqabatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarish orqali import o'rnini bosish strategiyasini shakllantirish istiqbollari 55
Rustamov Alisher Raxmataliyevich

Nodavlat umumiy o'rta ta'lim maktabning faoliyati samaradorligini aniqlashda innovatsion usullardan foydalanish 62
Ustadjalilova Xurshida Aliyevna

Tijorat banklarida bank risklarini boshqarishning strategik ahamiyati 67
Altibayev Xudayberdi Kuvandikovich

Klaster iqtisodiy subyekt sifatida: mohiyati va tasnifi 71
Usmonov Sharofiddin Pazlitdinovich

Tijorat banklari tomonidan yoshlar tadbirkorlik faoliyatini kreditlashning nazariy-uslubiy jihatlari 76
Asrorov Azizbek Isomiddin o'g'li

Oliy ta'lim muassasalari xalqaro tasnifi: nazariya va tendensiya 81
Yuldashev Iskandar Bahromovich

Iqtisodiyot transformatsiyasi sharoitida xo'jalik yurituvchi subyektlar moliyaviy resurslarini boshqarishda metodologik yondashuvlar va ilmiy qarashlar 86
Jiyanova Nargiza Esanboyevna

Davlat-xususiy sheriklik munosabatlarini samarali tashkil etish mezonlari va omillari 93
Z. Abdikarimova, S. Madaminov

Savdo korxonalari boshqaruv samaradorligini oshirish imkoniyatlari 97
Q. J. Mirzayev, Sh. M. Islomov

Sociological Assessment of Migration Processes 102
Gulmurodov Kamoliddin Abdukodir ugli

Current issues of business management in the context of digitalization of the economy 112
Safarov Bakhtiyor Djurakulovich, Kadirova Zulhumor Namazovna, Dadabaev Kuchkor Abdullaevich

Методические основы маркетинговых стратегий акционерных обществ 118
Эркинов Шахзод Баходир ўғли

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Insurance Mechanisms in Foreign Trade: Mitigating Risk and Facilitating Global Commerce 125
Abirkulova Sohibjamol

Improving the Conceptual Framework for Modernizing the Tax System
(Using the Example of Uzbekistan) 130
Bakhrom Nomazov

Ayollarning inson kapitalini rivojlantirishda kraudfanding platformasining
ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati 136
Bozorova Saxobat Abdujapparovna

Evaluating the Environmental Sustainability of Uzbek Firms in the Green Economy............142
Nurbek Xalimjonov Ulugbek ugli

O'zbekiston iqtisodiyotini innovatsion rivojlanishida inson kapitalining roli 148
Eshmirzayev Faruddin Ilxomjonovich, Salimova Zaxro Sobirjon qizi

Agroklasterlarda asosiy vositalarni modernizatsiyalash va ta'mirlash xarajatlarini tahlil qilish 155
G'afforov Ilhomjon Ilyosjonovich, Mirzayev Behzod Abdug'ofur o'g'li, Narzullayev Nodirbek Aziz o'g'li

Improving the Practice of Increasing the Effectiveness of Managing
Innovation Processes in Commercial Banks 160
Juraev K. T.

Tadbirkorlik subyektlari eksportini rivojlantirishda raqamli platformalardan foydalanish 164
Mamasoatov Dilshod Ravshanovich

Iqtisodiyotni raqamlashtirish va yashirin iqtisodiyotni kamaytirishda
soliqlarning roli va ahamiyati............169
Madraximov Baxtiyorjon Ortiqboy o'g'li, Rizayev Xabib Abduraufovich, Namazov Sa'dulla Namozovich

O'zbekistonda "yashil" iqtisodiyotga o'tishning joriy holati tahlili............175
Rahmatullayeva Dilbar Olimovna

Buxoro viloyatida savdo xizmatlari raqobatbardoshligini baholash uslubiyatini takomillashtirish..181
Raxmatov Akmal Anvar o'g'li

The Contribution of Transport in the Development of Tourism Industry
(Case Study: Uzbekistan)............187
Rofeeva Rukhshona Shavkatovna

Yoshlarning sayohat manzillarini tanlashdagi omillar 192
Qurbanbayev Shuhrat Bakberganovich

Improving the Effective use of Funds From Taxes and Fees in Kashkadarya Region 196
Shakhzod Zokhidov

Iqtisodiyotning innovatsion rivojlanishi sharoitida sanoat korxonalarida
iqtisodiy salohiyatni boshqarish 202
Kadirova Shaxnoza Ilhomovna

Yangi O'zbekiston oliy ta'lim muassasalarida kadrlar tayyorlash masalalari............207
Usmonov Baxodir Suvonqulovich

Temir yo'l transportida innovatsion faoliyatni rivojlantirish yo'llari............211
Nasimov Shavkat Vasiyevich

O'zbekistonda banklararo raqobat............219
Zunnunova Xulkar Muxtorovna

O'zbekistonning xalqaro moliya tizimiga integratsiyasini ta'minlashni takomillashtirish............225
Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna, Kuchkarov Sanjar Baxtiyarovich

Respublikamizda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish istiqbollari 229
Abduxamid Abdumalikovich Bektemirov

Iqtisodiy xavfsizlik tushunchasining mohiyati............233
Aripov Oybek Abdullayevich, Madiyorov Shavkatbek Muxtarovich

Aksiyadorlik jamiyatlarida konsolidatsiyalashgan moliyaviy holat to'g'risida hisobot tuzishning bosqichlari....237
Eshonqulov Azamat Abdiraximovich

Davlat moliyaviy nazoratining turlari va shakllari....241
Karayev Payzillaxon Yusufxonovich

Tog' turizmini rivojlantirish manfaatlari yo'lida investitsiya resurslarini to'plash mexanizmlarini ishlab chiqish samaralari....245
Xidirov Alimardon Dagarovich

The Main Role of the Teacher While Managing the Classroom and Some Aspects of Teaching English....248
Nilufar Turdiyeva

Davlat xususiy sherikchilik faoliyatining menejment funksiyalari tizimida muvofiqlashtirishning ahamiyati....252
Suleymanov Farrux Raximjon o'g'li

Qishloq xo'jalik mahsulotlarini ishlab chiqarish hajmlari va sohada amalga oshirilayotgan tarkibiy-miqdoriy o'zgarishlar dinamikasi....256
G. Sh. Qo'ldosheva, A. J. Toshboyev

Логистика в Азии: опыт и перспективы оптимизации....260
Каюмова Паризода

Temir yo'l transportida yo'lovchi tashish imkoniyatlarini oshirishning zamonaviy yondoshuvlari....266
G. I. Abdulxamidova

Повышение эффективности использования местных налогов и сборов в Кашкадарье: международная перспектива....272
Shahzad Zokhidov

Financial and Credit Support for Investment and Innovative Developing Activities of a Tourist Enterprise....275
Rozokov Mukhammadaziz Mansurovich

Роль контроля качества по хранению и переработке зерна в обеспечении продовольственной безопасности Республики Узбекистан....282
Холбекова Дилобар Расулжон кизи

O'zbekistonda mahalla boshqaruvi tizimi faoliyatini takomillashtirish masalalari....289
Gafurov Ubaydullo Vaxabovich

Kichik biznes va tadbirkorlik sharoitida oziq-ovqat mahsulotlarini ishlab chiqarish va sotishning xorijiy tajribasi....296
Dilnoza Meyliyeva

Cross Cultural Preoblems in International Business Negotiations....301
Xoldarova Fariza Tuxtabayevna

Yengil sanoatning raqobatbatdosh hududiy-ishlab chiqarish klasterlarini rivojlantirish bo'yicha xorijiy tajribani qo'llash....304
Haydarova Shoxista

Konchilik sanoati korxonalarining innovatsion jarayonlarni rivojlantirish xususiyatlari....310
Kurbanova Mehriniso Nematjanovna

Korxonalarda risk boshqaruvi mexanizmlarini joriy etish va inson resurslaridan foydalanish istiqbollarini takomillashtirish....315
Tashpulatova Muniraxon Mahmudovna

Spin korxonalar – texnologiyalarni tijoratlashtirishda muhim tuzilma sifatida....320
O'rinov Dilshodjon Axmadjonovich

Mintaqalarda makroiqtisodiy barqarorlikning ta'minlanishiga ta'sir etuvchi asosiy omillarni takomillashtirish strategiyasi....324
Xolbekova Feruza Rasulovna

Iqtisodiy o'sish va aholi daromadlari o'rtasidagi bog'liqlikning nazariy asoslari 329
Hasanova Nigora Hasan qizi

Современное состояние маркетинга на рынке ценных бумаг Республики Узбекистан 334
Юлдашев Жамшид Абрарович

Sog'liqni saqlash sohasida davlat-xususiy sheriklik asosidagi investitsion loyihalarni moliyalashtirish 340
S. A. Karabayev

Axborot telekommunikatsiya tarmog'i korxonalarida korporativ boshqaruv samaradorligi 334
Temirov Anvarxon Abdulazizxonovich

Qishloq xo'jalik mahsulotlarini ishlab chiqarish hajmlari va sohada amalga oshirilayotgan tarkibiy-miqdoriy o'zgarishlar dinamikasi 347
G.SH.Qo'ldosheva[1], A.J.Toshboyev[2]

Yengil sanoatning raqobatbatdosh hududiy-ishlab chiqarish klasterlarini rivojlantirish bo'yicha xorijiy tajribani qo'llash 351
Haydarova Shoxista

Konchilik sanoati korxonalarining innovatsion jarayonlarni rivojlantirish xususiyatlari
Kurbanova Mehriniso Nematjanovna 357

Korxonalarda risk boshqaruvi mexanizmlarini joriy etish va inson resurslaridan foydalanish istiqbollarini takomillashtirish 362
Tashpulatova Muniraxon Mahmudovna

Spin korxonalar - texnologiyalarni tijoratlashtirishda muhim tuzilma sifatida 367
O'rinov Dilshodjon Axmadjonovich

Yoshlarning sayohat manzillarini tanlashdagi omillar 371
Qurbanbayev Shuhrat Bakberganovich

Mahalla institutini ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning institusional tahlili 375
Bahriddinov Viqorjon Akbar o'g'li

O'zbekistonda investitsion faoliyat, uni moliyalashtirishning zamonaviy ko'lamlari 380
va o'ziga xos xususiyatlari
Kuvatova Oliya Sheraliyevna, Husenov Muhriddin Bahriddinovich

Xalqaro moliya institutlari faoliyatining davlatlar rivojlanishiga ta'siri (Yevropa Tarraqiyot va Tiklanish banki misolida) 384
Muxtorov Jahongir Muxtor o'g'li

Davlat sektorida buxgalteriya hisobining xalqaro standartlariga muvofiq daromadlar hisobini tashkil etish 390
Meliboyev Akmal G'aybullayevich

Qurilish materiallari ishlab chiqarish quvvatlari va asosiy ishlab chiqarish fondlarining t uzilishi hamda hajmi 394
Muxtasar Karimova Isroiljon qizi

Ayollar tadbirkorligi nazariyasining takomillashuvi xususida 398
Sharofiddinova Gulnoza Ilxomjonovna

O'zbekistonda soliq ma'murchiligida joriy etilgan soliqlarni undirish mexanizmini takomillashtirish masalalari 403
Maxmadustov Jalol Maxmadustovich

Soliq majburiyatlari ijrosini takomillashtirish yo'llari 408
Mirzaaliyeva Gulchehra Abduvali qizi

Сравнительное исследование финансовой отчетности, подготовленной в соответствии с мсфо и нсбу 413
Эргашева Шахло Тургуновна

Innovatsion bank mahsulotlarini tashkil etishda xorijiy mamlakatlar tajribasi va raqamli transformatsiyaning ro'li 420
Rustamov Maqsud Suvonqulovich, Egamberganov Mirzabek Odilbek o'g'li

Mintaqa mehnat bozori ishchi kuchiga talab va taklifni boshqarish vositasi sifatida 428
Umarov Oqil Omiljonovich, Abdullayev Umidjon G'afurovich

Development of a Methodology for Assessing the Brand Equity of Higher Education Institutions 435
Zufarova Nozima Gulamiddinovna

O'zbekiston qimmatli qog'ozlar bozorida tijorat banklarining o'rni 442
Avezov Ibrohim Ilhomovich

Optimizing Digital Pedagogy through Database Applications and Data Mining for a Sustainable Digital Economy 448
Dilfuza Kuzikulova

Xizmat ko'rsatish korxonalari faoliyati samaradorligini baholash usullarini takomillashtirish 454
Muradullayeva Nafisa Dilmurad qizi

Talaba va o'quvchilarning kamolotida ma'naviy - ma'rifiy tadbirlarning ahamiyati 458
Quldoshev Asliddin Tursunovich

To'qimachilik korxonalarining innovatsion faoliyatini baholash uslubiyotini takomillashtirish 461
Ikramov Maqsad Muratovich

Davlat-xususiy sherikchilik asosidagi loyihalarni moliyalashtirish 467
Toyirov Yunus Alamovich

Mamlakatimizda pillachilik biznesini rivojlantirish orqali mahsulot ishlab chiqarish va uni qayta ishlash holatining tahlili 474
Turgunov Odilbek Maripovich

Analysis of the investments in clean energy projects in the developing countries 478
Fayziyev Samandar Sobir ogli

Chakana savdo korxonalarida innovatsion marketing strategiyalaridan foydalanish samaradorligini oshirish yo'llari 483
Kodirova Zulxumor Namazovna, Safarov Baxtiyor Djurakulovich

O'zbekistonda raqamli bank xizmatlarining qo'llanilishida xorij tajribasining o'rni 489
Yo'ldosheva Iroda Ibodulla qizi

O'z o'zini band qilishning ijtimoiy-iqtisodiy samaradorligini o'lchashning asosiy yondashuvlari 493
Tursunxo'jayeva Gulnoza Jamoliddin qizi

Tibbiy xizmatlarni rivojlantirishning muhim xususiyatlari 497
Axrorova M.F., Mirzayev Q.J.

Qoraqalpog'iston respublikasida mikrokredit bank xizmatlarining rivojlanish holati iqtisodiy tahlili 502
Serjanov Aymurat Medetbaevich

Mamlakatda qo'shilgan qiymat solig'ining yutuqlari va kamchiliklari, uni soddalashtrish hamda takomillashtirish yo'nalishlari 508
Mingturayev Abdusalom Abdumalik o'g'li, Orziqulov Ilyos Ixtiyor o'g'li, Boboqulov Jasur Avazovich, Adilov Zuxriddin Marip o'g'li

Chet el kompaniyalarining "doimiy muassasa" konsepsiyasi mezonlariga yondashishni baholash hamda unga taaluqli foydani aniqlash masalalari 514
Rajapov Shuxrat Zaripbaevich

Необходимость оценки и управления рисками в коммерческих банках в условиях устойчивого экономического развития 521
Каримов Шамсиддин Акрам угли

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Turistik xizmatlar bozorining rivojlanishida xorij tajribasini oʻrganish....527
Ochilova Ozoda Toshquvatovna

Oʻzbekistonda kambagʻallikni qisqartirishda budjet siyosati tahlili 533
Abdullayeva Sayyora Aleksandrovna

Soliq ma'murchiligida joriy etilgan jismoniy shaxslardan olinadigan soliqlarni undirish mexanizmini takomillashtirish masalalari 540
Davletov Poʻlat Torabayevich

Banklarni davlat tasarrufidan chiqarish va xususiylashtirish ispaniya tajribasi 546
Egamova Maxfurat Esanovna

Oliy ta'lim muassasalarini xalqaro tasnifining vujudga kelishi ilgʻor tajribalari....551
Yuldashev Iskandar Bahromovich

Soliq siyosati va uning strategiyasiga oid ilmiy tadqiqotlar tahliliy sharhi 557
Ismatov Xolbuta Begmatovich

Oʻzbekiston xizmatlar bozorini rivojlantirishda uning xalqaro, mintaqaviy hamkorlik tashkilotlariga a'zoligining oʻziga xos jihatlari....564
Choʻponov San'at Otanazarovich

Analysis of the Regulatory Sandbox Concept and Its Application Under Environmental Regulation....571
YANG Xuan

Raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish sharoitida budjet xarajatlarini raqamli platformalar orqali optimallashtirish masalalari....576
Baxranov Boʻston Axmedovich

Oliy ta'lim muassasalarida marketing faoliyatini tashkil etish metodologiyasini takomillashtirish 581
Shamshiyeva Nargizaxon Nosirxoʻja qizi

Bilimlar iqtisodiyoti jamiyat taraqqiyotini zamonaviy bosqichining asosidir....585
Xolmirzayev Ulugʻbek Abdulazizovich

Mamlakatimizda aholi daromadlarining shakllanish manbalari va ularning oʻzgarish tendensiyalari....593
Toshtemirov Shohruh Toshpoʻlatovich

"Sustainable tourism", "green tourism" and "eco-tourism": differences and key principles....597
Raxmonov Shuxrat Shavkatovich

Content analysis of social media influencer engagement to marketing product in uzbekistan 602
Abduhakimov Azmiddinjon Bakhtiyor ugli, R Nelly Nur Apandi, Sirojiddin Yangiboyev

Разработка технико-экономического обоснования проекта в условиях развития финансовой системы и отраслей цифровой экономики 609
Джураева Малика Бекназаровна

Foyda soligʻi ma'muriyatchiligini tashkil etishning ayrim masalalari....618
Idirisov Alisher Otajonovich

Oʻzbekistonda budjyetdan tashqari pensiya jamgʻarmasining daromadlari shakllanishi va undan foydalanish tahlili 622
Hakimov Ulugʻbek Abdullayevich

Tijorat banklarining depozit siyosatiga ta'sir etuvchi ijtimoiy-iqtisodiy omillarni baholash....628
Sobirova Nozima Normat qizi

Qurilish xizmatlari bozorida marketingni tashkil qilish xususiyatlari 639
Musyeva Shoira Azimovna

Central Asian Transportation Corridors: Indicators and Integration Issues 643
Eldor Sobirjonov

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Islomiy darchalar ochishdagi me'yorlar va xalqaro tajriba 649
Islomova Shohida Ilhomovna, Zubaydullayeva Zulayxo Karimovna, Kaxarova Dildora Erkinovna, Abdirahmonova Sarvinoz Mirzoxid qizi

Mamlakatimizda meva-sabzavotchilik korxonalarini rivojlantirishning oʻziga xos xususiyatlari 654
Xudoyberganova Dilnoza Anvarjon qizi

Korxonalarda boshqaruv hisobining oʻrni, uning moliyaviy hisobdan farqli jihatlari 658
Ibragimova Zarema Zokirovna

Oʻzbekiston iqtisodiyotining osiyoda tutgan o`rni 664
Alimov Abdurahmon Alxmamiddin oʻgʻli

Intellektual va innovatsion mulk hisobining dolzarb muammolari 667
S.N.Farxodov

"Yashil" makon – bu toza havo, yer yuzidagi barcha tirik organizmlarning hayot manbai 671
Yuldashev Farhodbek Abdumutalibovich

TARAQQIYOT ПРОГРЕСС PROGRESS

O'ZBEKISTON IQTISODIYOTINING OSIYODA TUTGAN O`RNI

Alimov Abdurahmon Alxmamiddin o'g'li
BMA Davlat moliyasi va xalqaro moliya mutaxassisligi magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolda O'zbekiston Respublikasining iqtisodiy holati xorij va mahalliy statistik ko'rsatkichlar asosida tahlil qilingan. Shuningdek, mamlakatimiz iqtisodiyotining qo'shni mamlakatlarga bo'lgan ta'siri o'rganilgan.

Kalit so'zlar: xalqaro moliya, xalqaro integratsiya, milliy iqtisodiyot, tadbirkorlik, bozor iqtisodiyoti, ochiq iqtisodiy tizim.

Abstract: In this article, the economic situation of the Republic of Uzbekistan is analyzed based on foreign and local statistical indicators. Also, the impact of our country's economy on neighboring countries was studied.

Key words: international finance, international integration, national economy, entrepreneurship, market economy, open economic system.

Аннотация: В данной статье анализируется экономическое положение Республики Узбекистан на основе зарубежных и отечественных статистических показателей. Также было изучено влияние экономики нашей страны на соседние страны.

Ключевые слова: международные финансы, международная интеграция, национальная экономика, предпринимательство, рыночная экономика, открытая экономическая система.

KIRISH

Mamlakatlarning iqtisodiy rivojlanishi ko'p omilli va shu bilan birga, murakkab jarayon hisoblanadi. Iqtisodiy rivojlanish hech qachon bir tekis, yuqorilab boruvchi chiziq bo'yicha ro'y bermaydi. Iqtisodiy rivojlanish o'z ichiga yuksalish va inqiroz davrlarini, iqtisodiyotdagi miqdor va sifat o'zgarishlarni, ijobiy va salbiy tamonlarni olib notekis boradi.

Milliy iqtisodiyotda iqtisodiy rivojlanish qiyin aniqlanadigan jarayon bo'lganligi sababli, uning mezonlaridan biri bo'lgan iqtisodiy o'sish ko'proq tahlil qilinadi. Iqtisodiy o'sish iqtisodiy rivojlanishning tarkibiy qismi bo'lib, o'z ifodasini real YaIM hajmining va uning aholi jon boshiga ko'payishida topiladi. Mamlakatimiz Markaziy Osiyoning muhim strategik nuqtasi ekanligidan tashqari, qo'shni davlatlarning iqtisodiy va siyosiy faoliyatida muhim rol o'ynaydi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

O'zbekistonning xalqaro darajada iqtisodiy ta'sirii o'rganish bo'yicha xorijlik olimlardan D.Bell, J.J.Lamben, Dj.Rayt, R.Reddik, M.Xeyg, F.Kotler va boshqalar ilmiy tadqiqot ishlarini olib borganlar.

Ushbu mavzu doirasida MDH mamlakatlari olimlaridan R.Abdeyev, G.Vasilev, V.Golik, F.Gurov, D.Zabegalin, M.Zuyev, M.Ivchenko, T.Kozlova, I.Melyuxin, A.Prokofyev, Y.Putilova, Y.P.Golubkov, G.L.Bagiyevlar ilmiy tadqiqot ishlarida atroflicha fikrlar uchraydi.

O'zbekistonning Markaziy Osiyo mamlakatlari iqtisodiyotida tutgan o'rni A.Sh. Bekmurodov, A.A. Fattaxov, A. Soliyev, G.N. Axunova, Y.K. Qoriyeva, J.J. Jalolov, I.I. Ivatov, M.A. Ikramov, M.R. Boltabayev, M.S. Qosimova, Sh.Dj. Ergashxodjayeva va boshqa olimlarning ilmiy tadqiqotlarida ko'rib o'tilgan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot jarayonida mavzu bo'yicha statistik ma'lumotlar va nazariyalarni tahlil qilishda mantiqiy fikrlash, ilmiy kuzatish, tizimli yondashuv, statistik usullar qo'llanildi. Tahlil davomida O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasining ma'lumotlaridan foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Mamlakatimiz Prezidenti Shavkat Mirziyoyev tomonidan ilgari surilgan "O'zbekiston – 2030" strategiyasi asosida O'zbekiston xalqi farovonligi va davlatimiz iqtisodiy qudratini mustahkamlash yo'lida amalga oshirilayotgan islohotlar davom ettirilmoqda. Mustaqillikka erishganimizdan to hozirgi kunga qadar qadriyatlarimizga tayangan

holda iqtisodiyotni rivojlantirib, xalq farovonligini ta'minlab kelinmoqda. Jahondagi innovatsion iqtisodiyotning rivojlanishi bugungi kunlarda jadal sur'atlar bilan namoyon bo'lmoqda. Innovatsion iqtisodiyotning dinamik rivojlanish tendentsiyasi iste'molchilar talabini to'liqroq qondirish va iqtisodiyotning zamonaviy tarmoqlarida mehnat unumdorligini yuqori darajada oshirish imkonini beradi.

Bugungi kunda jahonda 200 dan ortiq mamlakatlar reytingini baholash tashkilotlari mavjud bo'lib, shulardan eng nufuzlilardan biri – bu Global innovatsion indeks (The Global Innovation Index (GII)) hisoblanadi.

Global innovatsion indeks – bu mamlakatlarning innovatsion imkoniyat vako'rsatkichlari reytingidir. Bunda institutlar, inson kapitali va tadqiqotlar, infratuzilma, kreditlar, investitsiyalar, kommunikatsiyalar mezonlariga asoslangan holda innovatsiyalar darajalari o'lchanadi.

O'zbekiston Respublikasi Innovatsion rivojlanish vazirligining e'tirof etishicha, *Global innovatsion indeks* – bu ulkan tadqiqot bo'lib, unda innovatsion rivojlanish darajasiga ko'ra dunyo mamlakatlari reytingi tuziladi. Demak, Global innovatsion indeks mamlakatlarning har yilio'zlarining qobiliyat va innovatsiyalardagi muvaffaqiyatlariga qarab tuziladigan reyting. Bu reyting odatda korporativ va hukumat tomonidan mamlakatlarning innovatsiyalarini o'zaro taqqoslash uchun foydalaniladi.

Yuqorida qayd etganimizdek, GII reytingi ma'lum mezonlar asosida ishlab chiqiladi. Shu jumlada, jahon iqtisodiy rivojlanishiga hamohang tarzida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan belgilab berilgan innovatsion rivojlanish Strategiyasining bosh maqsadi: "Inson kapitalini rivojlantirish"ga qaratiladi. Demak, Strategiya bosh maqsadiga erishishning natijasi sifatida 2030-yilga kelib, O'zbekistonning Global innovatsion indeks reytingi bo'yicha jahonning kuchli 50 ilg'or mamlakati qatoriga kirishizaruriy shart qilib qo'yildi. Buni esa respublikamizning xalqaro maydondagiraqobatbardoshliligi darajasini va innovatsion jihatdan taraqqiy etishini belgilovchi asosiy omil sifatida baholash va e'tirof etish mumkin.

Shuni mamnuniyat bilan ta'kidlash kerakki, O'zbekiston Markaziy va Janubiy Osiyo mintaqasi bo'yicha ushbu reytingning kuchli uchtalikka kirgan yetakchi davlati bo'ldi (Hindiston – 40, Eron Islom Respublikasi – 53 va O'zbekiston - 82). Muhimi biz Janubiy Osiyo mintaqasida o'tgan 2022-yilda 4 o'rinda edik, 2023-yilda Qozog'istonni ortda qoldirib TOP-3 ya'ni, kuchli uchlikning yangi ishtirokchisi,degan nomni oldi. Shunday bo'lsa-da, O'zbekiston hamon daromadlik darajasi bo'yicha o'rtachadan pastroq bo'lgan 36 ta davlatlarning ichida 10 o'rinda turibdi (Lower middle-income economies).

2023-yilda O'zbekiston innovatsiya ishlanmalari orqaliMarkaziy Osiyo davlatlari bo'yicha taqqoslaganda, ilk bor birinchi o'rinniegalladi (2022-yilda Qozog'iston – 79 o'rindan 83 o'ringa pastlagan, Qirg'iziston – 4 pog'ona yuqorilagan – 94 va Tojikiston esa bir pog'ona pastlagan –104). Demak, mamlakatimizda " 2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'Zbekistonning taraqqiyot strategiyasi"da belgilangan vazifalarning bosqichma-bosqich amalga oshirilishi, mazkur reytingda yanada yuqorilash imkoniyatini bermoqda. Chunki biz 2030-yilda ushbu reytingni kuchli 50 taligidan munosib joy egallashimiz kerak (oldindagi olti yil davomida kamida 32 pog'ona yuqorilashimiz talab etiladi).

1-jadval. Global innovatsion indeksi (*GII-2023*) reytingida O'zbekiston[1]

Baholash darajasi (0-100) (Score)	O'rin (Rank)	Daromad-liligi (Income)	Mintaqa(CSA) (Region)	Mintaqa-da (Rank)
27.4	82	O'rtachadanpast (LM)	Markaziy va Janubiy Osiyo	3*

Xalqaro reyting agentliklari o'z tahlillarida 2016-yilda hokimiyatga Shavkat Mirziyoev kelishi bilan kelgusida iqtisodiyotning o'sishini ta'minlash uchun qator iqtisodiy va institutsional islohotlar boshlanganini qayd etishgan edi. Prezident rahbarligida inson huquqlari himoyasini kafolatlash, aholi turmush darajasini oshirish, iqtisodiy faoliyatda erkinlikni ta'minlash, sud-huquq sohalarini takomillashtirish borasida olib borilayotgan islohotlar mamlakatimizning xalqaro reyting va indekslardagi ko'rsatkichlari oshishiga sabab bo'lmoqda. Xalqaro agentliklar vakillari O'zbekiston keyingi 3 yil ichida turli yo'nalishlarda reyting pog'onalaridan ko'tarila boshlaganini qayd etmoqdalar, xususan, so'nggi besh yil mobaynida mamlakatimiz Meros jamg'armasining "Iqtisodiy erkinlik" indeksida 52 pog'onaga, Jahon bankining "Logistika samaradorligi" indeksida 19 pog'onaga, "Biznes yuritish" indeksida 18 pog'onaga ko'tarildi, dunyodagi nufuzli nashrlardan biri – "Economist" jurnali O'zbekistonni 2019-yilda islohotlarni eng jadal amalga oshirgan davlat – "Yil mamlakati" deb e'tirof etdi. Xalqaro valyuta jamg'armasi va xalqaro reyting agentlari tahlillariga ko'ra, pandemiya sinovlariga qaramasdan, 2021-yilda O'zbekiston dunyoning sanoqli davlatlari qatorida ijobiy o'sish sur'atlarini saqlab qoldi. Bunda davlat

1 O'zbekiston 2023-yil reytingida ilk bor TOP-3 ga kirdi.

va jamoat boshqaruv sohasidagi 20 ta yo'nalish bo'yicha ko'rsatkichlarni oshkor qilib borish amaliyoti joriy etilgani muhim ahamiyat kasb etdi. “Iqtisodiy erkinlik” reytingida ham mamlakatimizning 26 pog'ona ko'tarilgani islohotlarimizning xalqaro maydondagi yana bir e'tirofi bo'ldi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tarixga nazar tashlaydigan bo'lsak, biz mamlakatimiz hududida qadim tarixda ham faol savdo aloqalari sodir bo'lib turganini ko'rishimiz mumkin. Bunga Qadimgi Baqtriya, Katta Xorazm va Sug'diyona davlatlari hududida bo'lgan savdo aloqalarini misol qilib keltirish mumkin. Amir Temur va Temuriylar davrida ayniqsa savdo-sotiq munosabatlari yaxshi rivojlandi.

Hozirgi kunimizda ham ertamizni o'ylab, yurtimiz haqida o'ylab qabul qilinayotgan farmonlar, qarorlar va qonunlar hamda olib borilayotgan keng ko'lamli islohotlar zamirida ham O'zbekiston yangi marralarni ko'zlayotgani va mamlakatimiz o'z taraqqiyotida yangi bosqichga qadam qoyganidan darak beradi, bu islohotlar o'z navbatida mamlakat aholisining farovonligi va turmush darajasini yanada ko'tarishga qaratilgandir.

Prezidentimiz Mirziyoyev Sh.M ta'kidlaganlaridek, biz bugungi shiddat bilan rivojlanib borayotgan jahon bozorida o'z o'rnimizni saqlab qolish, mamlakat hududida barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlash, xorijiy mamlakatlar bilan mustahkam iqtisodiy aloqalarni yo'lga qo'yish va ichki bozorni himoya qilgan holda eksport va import operatsiyalarini yanada rivojlantirish uchun tinmay xarakatda bo'lishimiz, o'qib o'rganishimiz va asosiysi bor kuch va e'tiborimiz bilan yurt tinchligini saqlashimiz zarurdir. Chunki tinchlik bo'lgan joyda rivojlanish va o'sish bo'ladi.

Takliflar, tegishli davrda hududning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini tanqidiy baholash bo'yicha davlat tajribsini yanada rivojlantirish;

aholi, tadbirkorlik subyektlari, fermer xo'jaliklari, yoshlarni tashvishga solayotgan dolzarb muammolarni, shuningdek, hududning rivojlanishiga to'siq bo'layotgan tizimli kamchiliklarni aniqlash va bartaraf etish ishchi guruhlarini joriy etish;

hududni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlarini va davlat, hududiy, shu jumladan, O'zbekiston Respublikasining investitsiya dasturlariga kiritishni davom ettirish va samarali kengaytirish;

Hisobotlarni eshitishga hududlarni rivojlantirish jarayoniga ta'sir ko'rsatishning, shuningdek, sektorlar rahbarlari, mahalliy ijro etuvchi hokimiyat organlari mansabdor shaxslari mas'uliyatini oshirishni institutsional takomillashtirish dolzarbdi.

Foydalanilagan adabiyotlar ro'yxati

1. Butunjahon intellektual mulk tashkiloti (WIPO-2022) Global Innovation Index | What is the future of innovation-driven growth?-2022.
2. Butunjahon intellektual mulk tashkiloti (WIPO) https://www.wipo.int/global_innovation_index/en/2021.
3. The Global Innovation Index (GII-2021): Who Will Finance Innovation?https://www.globalinnovationindex.org/Home.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “Ilm-fanni 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida”gi PF-6097-son Farmoni, 2020-yil 29-oktabr. https://lex.uz/docs/5073447
5. A.V.Vahobov, D.A.Tadjibayeva, Sh.X.Xajibakiyev —Jahon iqtisodiyoti va Xalqaro iqtisodiy munosabatlar. “Baktria press” 2015.
6. A.V.Vahobov, Sh.I.Raxmanov, Sh.X.Xajibakiyev, X.A.Usmanova —Jahon iqtisodiyoti va Xalqaro iqtisodiy munosabatlar “Voris-nashriyot”, 2014.
7. Jahon iqtisodiyotiga integrasiya Ishmuxamedov.A.I. o'quv qo'llanma, 2004.
8. https://uza.uz/oz/posts/hududlarning-jadal-ijtimoiy-iqtisodiy-rivojlanishini-ta-minl-09-08-2017.

INTELLEKTUAL VA INNOVATSION MULK HISOBINING DOLZARB MUAMMOLARI

S.N.Farxodov
TDIU Samarqand filiali 2-bosqich talabasi

Ilmiy rahbar PhD M.Mardonov
TDIU Samarqand filiali Buxgalteriya hisobi va statistika kafedrasi mudiri

Annotatsiya: Ushbu maqolada intellektual va innovatsion mulk turlari, shuningdek, intellektual va innovatsion faoliyatning tavsifi ko‘rib chiqilgan. Intellektual va innovatsion mulk turlarini vujudga keltiruvchi mazkur faoliyat turlarini korxonalarning hisob va hisobot tizimida aks ettirish masalalarini ham nazariy, ham amaliy jihatdan hal qilish yo‘llari hamda imkoniyatlari o‘rganilgan.

Kalit so’zlar: Intelliktual va innovatsion mulk, innovatsion faoliyat, innovatsion mahsulot.

Abstract: This article considers the types of intellectual and innovative property, as well as the description of intellectual and innovative activities. Ways and possibilities of solving the issues of reflecting these types of activities that create types of intellectual and innovative property in the accounting and reporting system of enterprises have been studied both theoretically and practically.

Key words: Intellectual and innovative property, innovative activity, innovative product.

Аннотация: В данной статье рассмотрены виды интеллектуальной и инновационной собственности, а также описание интеллектуальной и инновационной деятельности. Пути и возможности решения вопросов отражения этих видов деятельности, создающих виды интеллектуальной и инновационной собственности, в системе учета и отчетности предприятий изучены как теоретически, так и практически.

Ключевые слова: Интеллектуальная и инновационная собственность, инновационная деятельность, инновационный продукт.

KIRISH

Ma’lumki, har qanday kishilik jamiyati ravnaqida intellektual va innovatsion mulk, mos ravishda, bu mulklarni vujudga keltiruvchi mazkur faoliyat turlari muhim ahamiyat kasb etadi. Intellektual va innovatsion mulk turlari jamiyatning ilmiy, texnik, iqtisodiy, ma’naviy, ma’rifiy va boshqa turlardagi salohiyatini o‘zida ifodalovchi boyliklar bo‘lib hisoblanadi. Ularning jamiyatni alohida olingan yacheykalari – korxona, tashkilot va muassasalari ravnaqidagi o‘rni ham beqiyosdir. Chunonchi, ushbu mulk turlari korxona, tashkilot va muassasalar uchun ularga katta foyda keltiruvchi manbalardan biri bo‘lishi mumkin. Bularning barchasi intellektual va innovatsion mulk turlarini, shuningdek ularni vujudga keltiruvchi faoliyat turlarini buxgalteriya hisobining ham muhim obyektlari sifatida tavsiflashning maqsadga muvofiqligidan darak beradi. Biroq, yuqoridagi mantiqiy fikrlar umum tan olingan bo‘lsa-da, ko‘p sabablarga ko‘ra intellektual va innovatsion mulkni hamda ularni vujudga keltiruvchi intellektual va innovatsion faoliyat turlarini hozirgacha korxonalar hisob va hisobot tizimida aks ettirish masalalari ham nazariy, ham amaliy jihatdan o‘z yechimini to‘lig‘icha topmasdan qolmoqda. Quyida ushbu masalalarni hal qilish yo‘llari va imkoniyatlariga to‘xtalamiz.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Intellektual mulk obyektlari fuqarolik huquqining alohida, o‘ziga xos obyektidir. “Intellekt” lotincha so‘zdan olingan bo‘lib, “aql” ma’nosini beradi[1]. Agar ushbu so‘zni sof o‘zbek tilida ifoda etiladigan bo‘lsa, uni “Aqliy mulk”, deb atash mumkin. Ammo intellektual mulk xalqaro atama sifatida e’tirof etilayotganligi tufayli, bizning qonunlarimizda ham shunday atalayotganligi tufayli, uni aynan shunday atashni tavsiya qilamiz.

"Intellekt" atamasi o'zbek tilining izohli lug'atida ham keltirilgan. Unda ta'kidlanishicha "Intellekt (*lotin.* intellectus – aql, idrok, tasavvur)" [1] ma'nolarini anglatadi. Ushbu atamaga mazkur lug'atda ikkita izoh berilgan: "(1) kishining fikrlash qobiliyati, aqliy rivojlanganlik darajasi, zehn; (2) shunday aql-idrok, fahm-farosat egasi"[1]. Xuddi shunday izoh "Intellektual" atamasiga ham berilgan. "Intellektual (lot intellectus – aql-idrok, bilish; tushunish)", [1] degan ma'nolarni anglatadi. Bunga ham ikkita izoh berilgan "Ma'naviy ehtiyojlar bilan yashovchi yoki aqliy faoliyatning eng yuksak va murakkab turlari bilan shug'ullanuvchi (shaxs) ...*ayniqsa, ilmiy, ya'ni intellektual kishilar...*" [2].

"Innovatsion faoliyat" atamasi negizida ham, ko'rinib turibdiki, avvalambor, **"innovatsiya"** so'zi, ushbu so'z negizining o'zida esa **"novatsiya"** so'zi yotadi. O'zbek tili lug'otiga bu so'zlar xorijiy tillardan kirib kelgan. Chunonchi, inglizcha **"innovation",** ruschasiga **"innovatsiya**" so'zi o'zbek tilida "kiritilgan yangilik, ixtiro"[3] so'zlarini anglatadi. Ushbu atamaga ham ikkita izoh berilgan: "1. *iqtisodiy* texnika va texnologiyaning yangi turlari (avlodlari)ni joriy etish maqsadida iqtisodiyotga sarflangan mablag'lar. 2. Ilg'or texnika va texnologiya, boshqarish va boshqa sohalardagi yangiliklar va ularning turli sohalarda qo'llanilishi [3]. Shuni e'tirof etish kerakki, innovatsiya so'zining o'zagini "novatsiya" so'zi tashkil qiladi. Bu **"Novatsiya",** so'zi lotincha **"novation"** so'zidan olingan bo'lib, o'zbek tilining izohli lug'atida "yangilik, yangi tartib (rasm, odat, usul va h. k.)" [3] ma'nosida talqin etilgan.

Intellektual va inovatsion mulk hisobi doirasida MDH mamlakatlari olimlaridan R.Abdeyev, G.Vasilev, V.Golik, F.Gurov, D.Zabegalin, M.Zuyev, M.Ivchenko, T.Kozlova, I.Melyuxin, A.Prokofyev, Y.Putilova, Y.P.Golubkov, G.L.Bagiyevlar ilmiy tadqiqot ishlarida atroflicha fikrlar uchraydi.

Intellektual va inovatsion mulk hisobining mamlakatimiz iqtisodiyotida tutgan o'rni A.Sh. Bekmurodov, A.A. Fattaxov, A. Soliyev, G.N. Axunova, Y.K. Qoriyeva, J.J. Jalolov, I.I. Ivatov, M.A. Ikramov, M.R. Boltabayev, M.S. Qosimova, Sh.Dj. Ergashxodjayeva va boshqa olimlarning ilmiy tadqiqotlarida tahlil qilingan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Korxonalarning intelektual va innovatsion mulklari tasnifini o'rganish jarayonida statistik ma'lumotlar va nazariyalarni tahlil qilishda mantiqiy fikrlash, ilmiy kuzatish, tizimli yondashuv, statistik usullar qo'llanildi. Tahlil davomida O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasining ma'lumotlaridan foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Intellektual mulk, odatda, nomoddiy shaklga ega bo'ladi. Ammo uning mahsuli moddiylashib boradi. Intellektual mulk mahsulining moddiylashgan shakli iqtisodiy va ijtimoiy faoliyatga joriy qilingan innovatsiyalarda, ya'ni yangi texnika va texnologiyalarda, yangi mahsulot va tovarlarda, ko'rsatiladigan moddiy xizmat turlarida namoyon bo'lishi mumkin. Moddiy bo'lmagan intellektual mulk mahsuli bo'lib yangi yaratilgan g'oya, yangi texnologiya, yangi xizmat turi, yangicha dasturiy ta'minotlar, loyihalar va boshqalar hisoblanadi.

Shuni e'tirof etish kerakki, moddiy shaklga ega bo'lmagan intellektual mulkni, boshqacha qilib, nomoddiy mulk deb ham atash mumkin. Intellektual faoliyat natijasida vujudga kelgan ushbu nomoddiy mulk, odatda, ko'char mulk toifasiga kiradi. Ya'ni, yaratilgan nomoddiy mulk bir joydan boshqa joyga, bir shaxsdan ikkinchi shaxsga ko'chib yuradi.

Intellektual mulkning yaratuvchisi ham, iste'molchisi ham, obyekti ham inson hisoblanadi. Shuni e'tirof etish kerakki, boshqa boyliklar singari intellektual mulk ham oz yoki ko'p bo'lishi mumkin. Bu bevosita insonlarga ham tegishlidir. Biri intellektual boy kishi bo'lsa, ikkinchisi unga teng kela olmasligi mumkin. Ammo ushbu boylikning aniq o'lchovi hozircha ishlab chiqilgan emas. Biroq mamlakatning, millatning, jamoaning milliy salohiyatidan kelib chiqib intellektual boylikka baho berish mumkin.

Yuqoridagilarning barchasi, bizningcha, intellektual faoliyat va uning natijasi bo'lgan intellektual mulkni, shuningdek innovatsiya faoliyati hamda uning natijasi bo'lgan innovatsion mulkni makon va zamonda yuritiladigan buxgalteriya hisobining obyektlari sifatida tan olish uchun asos bo'la oladi. Bu, bizning fikrimizcha, obyektiv zarurat ham hisoblanadi. Shu bois ham, yuqorida e'tirof etilgan tushunchalarning har birining hisob obyektlari sifatidagi ta'riflarini ishlab chiqish, shuningdek, ularni buxgalteriya hisobi nazariyasi hamda amaliyotiga doir adabiyotlarga (darsliklar va o'quv qo'llanmalarga) kiritish zarur, deb hisoblaymiz. Fikrimizcha, ularga buxgalteriya hisobi obyektlari sifatida quyidagicha ta'riflarni berish maqsadga muvofiqdir.

Intellektual (aqliy) faoliyat deyilganda yangi asar, g'oya, qarash, mahsulot, ish, xizmat turini yaratishga qaratilgan maqsadli xarakatlar majmuasi tushuniladi.

Intellektual mulk deganda, odatda, makon va zamonda olib boriladigan intellektual faoliyatning natijasida vujudga keladigan mulk tushuniladi.

Innovatsiya deyilganda jamiyatning turli yacheykalarida amalga oshirilayotgan ishlab chiqarish (ish bajarish, xizmat ko'rsatish)ni, uning moddiy texnika bazasini yangilash hamda rivojlantirish maqsadida yangi g'oyalar va ishlanmalarni yaratish, o'zlashtirish va tadbiq etishga qaratilgan maxsus innovatsion faoliyat tushuniladi.

Innovatsion faoliyat deyilganda ishlab chiqarish, xizmat koʻrsatish va ishlarni bajarishga qaratilgan moddiy-texnika bazasini yangilashga va rivojlantirishga imkon beruvchi yangi gʻoyalar va ishlanmalarni yaratish, oʻzlashtirish va tadbiq etishga yoʻnaltirilgan jarayonlar majmuasi tushuniladi.

Innovatsion mahsulot deyilganda innovatsion faoliyatni olib borish natijasida olingan yangidan barpo qilingan yoki tubdan takomillashtirilgan moddiy yoki nomoddiy mulk tushuniladi. Moddiy mulk shaklidagi innovatsion mahsulot boʻlib yangi texnika, yangi mahsulot, yangi tovar hisoblanadi. Nomoddiy mulk shaklidagi innovatsion mahsulot – bu yangi yaratilgan gʻoya, yangi texnologiya, yangi xizmat turi, yangicha dasturiy ta'minotlar, loyihalar va boshqalardir.

Yana shuni ham ta'kidlash joizki, intellektual va innovatsion mulk turlari bir-biri bilan oʻzaro mustahkam bogʻliqdir. Ammo ularning yuzaga kelish evolyutsiyasiga nazar tashlaydigan boʻlsak, innovatsion mulk intellektual mehnatning mahsuli sifatida namoyon boʻladi. Shu bois ham ushbu mulklarning shakllanishi va ishlatilishi bilan bogʻliq jarayonlarning oʻzaro uzviy bogʻliqligini quyidagicha ifodalash mumkin (1-rasm).

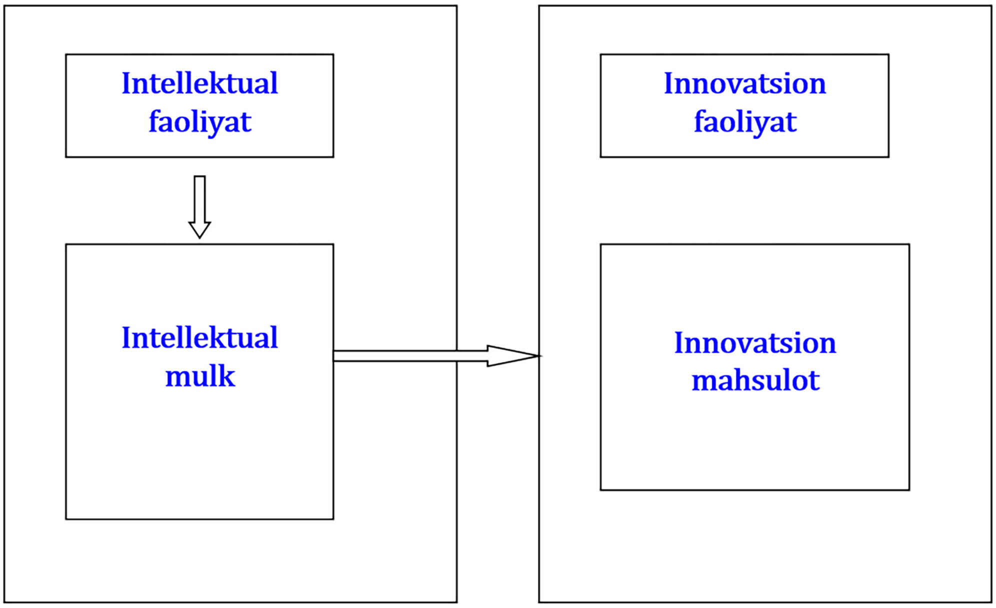

1-rasm. Intellektual va innovatsion mulklarning shakllanishi va ishlatilishi bilan bogʻliq jarayonlar evolyutsiyasi

Demak, bunga erishish uchun, uning yaratuvchisi, iste'molchisi va subyekti boʻlgan insonga e'tiborni qaratish lozim boʻladi. Buni amalga oshirishning asosiy yoʻli ilmni rivojlantirish evaziga fan va texnikani yangilash gʻoyalarini ishlab chiqish, ularning yutuqlarini ishlab chiqarishga, xizmat koʻrsatish va ish bajarish kabi iqtisodiy-ijtimoiy hayotimizning barcha jabhalariga tadbiq etishdir. Bu jarayonning uzluksizligi jamiyatning taraqqiyotini ta'minlaydigan eng muhim omillardan biridir.

Intellektual mulk va bu mulkni yaratilishiga qaratilgan intellektual faoliyatning **makoni** boʻlib jamiyatning aniq yacheykalari hisoblanadi. Bunday yacheykalar boʻlib ilmiy muassasalar, korxona va tashkilotlar, oilalar hamda yakka holda ijodiy mehnat qilayotgan jamiyat a'zosi (shaxs) hisoblanadi. Intellektual faoliyat jamiyatni ushbu yacheykalarining mehnat jamoalari yoki yakka a'zosi tomonidan olib boriladi. Mehnat jamolari yoki yakka shaxsning intellektual faoliyatida yaratilgan intellektual mulk, mos ravishda, mehnat jamoasi yoki yakka shaxsning intellektual mulki hisoblanadi.

Intellektual mulk va bu mulkni yaratilishiga qaratilgan intellektual faoliyatning **zamoni,** deganda bu mulk yaratilgan (vujudga kelgan) hamda uni yaratilishi (vujudga kelishi)ga qaratilgan intellektual faoliyat olib borilgan vaqt tushuniladi. Bunday vaqt boʻlib, odatda, aniq yil, chorak, oy hisoblanadi. Tan olish, baholash, oʻlchash va hisobga olish mezonlariga koʻra intellektual mulk va uni yaratilishiga qaratilgan faoliyat yuqorida sanab oʻtilgan hisobot davrlarida miqdor va sifat jihatdan oʻz tavsifini topadi.

Shuni ta'kidlash joizki, intellektual mulk va innovatsiyalar bir-biri bilan oʻzaro mustahkam bogʻliq. Ammo ularning yuzaga kelish evolyutsiyasiga nazar tashlaydigan boʻlsak, innovatsiya intellektual mehnatning mahsuli sifatida namoyon boʻladi. Demak, bunga erishish uchun, uning yaratuvchisi, iste'molchisi va subyekti boʻlgan insonga e'tiborni qaratish lozim boʻladi. Buni amalga oshirishning asosiy yoʻli ilmni rivojlantirish evaziga fan va texnikani yangilash gʻoyalarini ishlab chiqish, ularning yutuqlarini ishlab chiqarishga, xizmat koʻrsatish va ish bajarish kabi iqtisodiy-ijtimoiy hayotimizning barcha jabhalariga tadbiq etishdir. Bu jarayonning uzluksizligi jamiyatning taraqqiyotini ta'minlaydigan eng muhim omillardan biridir.

TARAQQIYOT ПРОГРЕСС PROGRESS

XULOSA VA TAKLIFLAR

Shunday qilib, yuqorida keltirilgan sharhlardan bir qancha xulosalar qilish mumkin.

Birinchidan, intellektual faoliyat yoki hozirgi zamonga mos keluvchi innovatsion faoliyat har qanday kishilik jamiyatini uzluksiz ravnaq toptirish uchun zarur bo'lgan faoliyat hisoblanadi. Ushbu faoliyatga asoslangan holda olib borilayotgan iqtisodiyotni "innovatsion iqtisodiyot", deb atash mumkin. Innovatsion iqtisodiyotning ijodkori inson va undan manfaatdori ham insondir. Yangi g'oyalar, qarashlar, yondashuvlar, eng zamonaviy texnika va texnologiyalarga asoslanmagan iqtisodiyotni "innovatsion iqtisodiyot" deb atab bo'lmaydi. Yangi g'oyalar, qarashlar, yondashuvlar, eng zamonaviy texnika va texnologiyalarga asoslangan "innovatsion iqtisodiyot", o'z navbatida, iqtisodiyotni yangilash, modernizatsiyalashni taqozo etadi. Hozirgi davrda bizning respublikamizda barpo etilayotgan iqtisodiyot, aynan, ushbu talablarga javob beradigan, ya'ni modernizatsiya qilinayotgan "innovatsion iqtisodiyot" hisoblanadi. Ammo hozirgi bosqichda joriy qilinayotgan yangi texnika va texnologiyalar asosan xorijdan olib kelinayotganlari hisobiga rivojlanmoqda. Haqiqiy innovatsion iqtisodiyotga erishish uchun yangi texnika va texnologiyalarni o'zimizda ishlab chiqishimiz lozim bo'ladi.

Ikkinchidan, intellektual mulk yoki hozirgi zamonga mos keluvchi innovatsion mahsulot har qanday kishilik jamiyatining o'ta muhim boyligi hisoblanadi. Yangi g'oyalar, qarashlar, yondashishlar, eng zamonaviy texnika va texnologiyalar ko'rinishidagi "innovatsion mahsulot" jamiyatni harakatga keltiruvchi kuchli vositalardir. Jamiyatda yuz berayotgan yangilanish, modernizatsiya va rekonstruksiya jarayonlari ushbu "innovatsion mahsulot"ni kelgusida yanada ko'paytirishga imkon beradi. Bizda buni ta'minlaydigan strategiya ishlab chiqilgan. Ammo uni amalga oshirish jarayoni keng ko'lamli ishlarni bajarishni taqozo qiladi. Chunonchi, buxgalteriya hisobida innovatsion faoliyat va uning natijasi bo'lgan innovatsion mahsulot hisobini yuritishga mo'ljallangan turli schyotlar tizimini amaldagi me'yoriy hujjatlarga, xususan, 21-son BHMSga kiritishni maqsadga muvofiq, deb bilamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik Kodeksining ikkinchi qismiga sharhlar. Sh jild. T.: "iqtisodiyot va huquq dunyosi" nashriyot uyi, 1998. - B. 20.
2. O'zbek tilining izohli lug'ati: 80000 dan ortiq so'z va so'z birikmasi. J-II. Ye-M./Tahrir hayati: T.Mirzaev (rahbar) va boshq.; O'zR FA Til va adabiyot in-ti. T.: "O'zbekiston milliy ensiklopediyasi" Davlat ilmiy nashriyoti, 2006. – B. 216.
3. Ruscha – o'zbekcha lug'at. 2 tomlik.1-tom. – T.: "O'zbekiston milliy ensiulopediyasi", 1983. – B. 667.
4. Mardonov, Mamed. "EMPIRICAL ANALYSIS OF THE DEVELOPMENT OF INNOVATIVE ACTIVITIES IN UZBEKISTAN." Iqtisodiyot va ta'lim 23.Maxsus_son (2022): 539-544.
5. Уразов, Комил Бахрамович, and Мамед Шавкатович Мардонов. "Инновацион фаолият кўрсаткичларини статистик ҳисоботларда очиб бериш масалалари." DEVELOPMENT ISSUES OF INNOVATIVE ECONOMY IN THE AGRICULTURAL SECTOR 155 (2021).
6. Mamed, Mardonov, and Toirov Masudjon. "OPPORTUNITIES TO IMPROVE THE ACCOUNT AND AUDIT OF EMPLOYEE INCOME IN ENTERPRISES." The Journal of Economics, Finance and Innovation (2023): 868-880.

Jurnal sayti: https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 6

© Materiallar ko'chirib bosilganda ""Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga
maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.
El.Pochta: sq143235@gmail.com
Bot: @iqtisodiyot_77
Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

""Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan
O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.